

Ks. Błażej BORÓWKA
(Lublin, KUL)

Zarys historii powstania Kościoła Polskokatolickiego na tle Polskiego Narodowego Kościoła Katolickiego

Człowiek realizuje siebie w życiu społecznym. Zwłaszcza dzisiaj niemożliwe jest, aby funkcjonował jako niezależna od nikogo, samowystarczalna jednostka. Potrzebuje innych, aby mógł realizować siebie, swoje pragnienia i aby mógł przetrwać. Nie można go ująć tylko w jednym, fizyczno-cieleśnym wymiarze. Sama ludzka natura objawia siebie jako byt cielesno-duchowy. Te dwa wymiary, choć skupiają się w jednej osobie, potrzebują innych, aby w pełni realizować siebie, stawać się człowiekiem.

Zanim w obecnym wymiarze ukonstytuowały się współcześnie istniejące religie, ten duchowy przejaw ludzkiej natury szukał tego, co przekraczało wymiar jego cielesności, i tego, co z tym związane. W swych poszukiwaniach człowiek nie chciał być sam. Poszukiwał innych, którzy tak jak on podzielali jego duchowe dążenia. Czynił to, aby ocalić to, co dla niego najcenniejsze i najważniejsze – siebie, swoją duchową tożsamość, z czasem tożsamość plemienną, a potem narodową czy państwową.

Z tej też potrzeby, dla ocalenia wyznawanych wartości, a nade wszystko przynależności narodowej i kulturowej, zrodził się Polski Narodowy Kościół Katolicki w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej. Przebywali tam polscy emigranci zarobkowi przełomu XIX i XX wieku. Praca i życie w odległym kraju, tęsknota za ojczyzną scalały ich jako wspólnotę o konkretnej przynależności narodowej, pozwalając zachować ojczysty język, kulturę i religię. W przeważającej mierze należeli do wspólnoty Kościoła Rzymskokatolickiego, dlatego dzięki duszpasterskiej pomocy obecnych tam duchownych mogli realizować i wypełniać swoje życie w jego duchowo-religijnym wymiarze. Jako liczebna grupa współpracowali ze sobą na tyle, aby przy pomocy duchownych ich życie religijne było zorganizowane i realizowało się w odpowiednich miejscach kultu. Z czasem konflikty zarówno na tle narodowościowo-kulturowym, jak i finansowym doprowadziły do nieporozumień z wyższą hierarchią kościelną. Przyczyniło się to do odłączania się nielicznych wspólnot od Kościoła Rzymskokatolickiego, aż do powstania najsilniejszego, niezależnego od Stolicy Apostolskiej ośrodka pod zwierzchnictwem ks. Franciszka Hodura.

Nowa wspólnota dla właściwego ukonstytuowania się potrzebowała należytego określenia siebie pod względem doktrynalno-prawnym. Przyjęła nazwę Polski Narodowy Kościół Katolicki, zaakceptowała starokatolicką doktrynę teo-

logiczną, odrzucając prymat Biskupa Rzymu, przyjmując tym samym założenia Kościołów Unii Utrechckiej, do której została przyjęta. Kiedy jej sytuacja doktrynalno-prawna była mocna, postanowiono przeszczepić idee Kościoła narodowego na ziemię polskie, jednak w dwudziestolecium międzywojennym minionego wieku nie przyniosło to pożądaných rezultatów.

Obecnie trudno jest jednoznacznie ocenić, czy Polski Narodowy Kościół w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej powstał z powodu potrzeby ocalenia narodowej tożsamości i kultury, aby w wolny sposób wyznawać przyjęte przez siebie i wspólną wartości duchowe, czy też zrodził się z osobistych ambicji ludzi.

Po drugiej wojnie światowej, narzucony społeczeństwu polskiemu totalitaryzm komunistyczny, zaprzagnął wykorzystać istniejące nieliczne misyjne struktury Polskiego Narodowego Kościoła Katolickiego w ramach opozycji do Kościoła Rzymskokatolickiego. W ten sposób komunistyczne władze Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej chciały stworzyć nową formację katolików, niezależnych od „zachodniej” władzy zwierzchniej, którą w osobie Biskupa Rzymu posiadał Kościół Rzymskokatolicki. Tym samym odcięto Polski Narodowy Kościół Katolicki od amerykańskich struktur, zmieniając jego nazwę na Kościół Polskokatolicki.

W ówczesnej komunistycznej rzeczywistości stał się on w pełni Kościołem niezależnym od Polskiego Narodowego Kościoła Katolickiego w USA, posiadającym własną denominację, uznanie w prawie państwowym, hierarchię i prawo, a zarazem zupełną zależność od władz komunistycznych. Podległość komunistycznym władzom, sprzyjanie systemowi i państwowe dotacje nie pozwoliły jednak temu Kościołowi w pełni być wolnym, by realizować wpisany w ludzką osobę wymiar osobistej i wspólnotowej wolności.

1. Odłączenie się wspólnoty Kościoła Polskokatolickiego spod zwierzchnictwa Biskupa Rzymu

Genezę Kościoła Polskokatolickiego należy upatrywać w niezadowoleniu polskich emigrantów przebywających w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej pod koniec XIX wieku¹. Stanowili oni jedną z najliczniejszych grup spośród przybyłych tam członków Kościoła Rzymskokatolickiego. Należy zauważyć, że wówczas w Stanach Zjednoczonych Polacy stanowili około trzecią część całej tamtejszej katolickiej ludności. W 1909 r. liczba Polaków wynosiła 3 595 tys. osób². Zamieszkiwali wszystkie amerykańskie diecezje, a największe ich skupiska

¹ W. WYSOCHAŃSKI, *Polskokatolicyzm*, w: U. Küry, *Kościół Starokatolicki*, Warszawa 1996, s. 425.

² K. ADAMUS-DARCZEWSKA, *Kościół polskokatolicki. Społeczne warunki jego powstania i działalności na wsi*, Wrocław 1967, s. 31.

znajdowały się w następujących: Buffalo, Pittsburg, Scranton, Cleveland, Ft. Wayne, Marquette, Grand Rapids, Detroit, Chicago, Omaha, Duluth, ST. Cloud, Green Bay i Milwaukee³.

Przyczyn niezadowolenia polskich emigrantów wyznania rzymskokatolickiego należy upatrywać w konflikcie z amerykańską hierarchią kościelną. Przebiegał on na różnych płaszczyznach: począwszy od oporu polskich osadników wobec ich amerykanizacji, w którą włączyła się amerykańska hierarchia kościelna, zabraniająca używania języka polskiego w kościołach i szkołach parafialnych, po konflikty powstałe na tle finansowym⁴. Wszystkie te sytuacje, jak i inne czynniki natury czysto ludzkiej i prawnej przyczyniły się do powstania parafii niezależnych, zasadniczo skupionych w trzech ośrodkach, które wyłączyły się spod zwierzchnictwa Kościoła Rzymskokatolickiego⁵.

Pierwsze dwa ośrodki, które rozpoczęły proces usamodzielnienia się parafii od kościelnej władzy zwierzchniej, nie doprowadziły wprawdzie do powstania trwałych struktur, ale otwały ku temu drogę. Najpierw przez działania wikariusza parafii św. Jadwigi w Chicago, ks. Antoniego Kozłowskiego, którego osobista ambicja i niepokodzenie się z tym, że nie został proboszczem, spowodowały w 1895 r. odłączenie grupy około 10 tys. wiernych od Kościoła Rzymskokatolickiego⁶. Następnie z odłączonymi wiernymi rozpoczął on budowę kościoła pw. Wszystkich Świętych, który osobiście poświęcił jako wybrany przez wiernych proboszcz. Wierni odłączeni przez ks. Kozłowskiego negatywnie odpowiedzieli na próbę ponownego ich włączenia w struktury rzymskokatolickie przez biskupa Chicago, nie wyrażając przy tym zgody na przepisanie posiadanego przez nich majątku temuż biskupowi⁷. Sformułowali własny program religijno-społeczny, uznając naukę i ustrój Kościołów Starokatolickich. Przyjęli także nazwę: *Diecezja Polskokatolicka w Chicago*. Ponadto używali również nazwy: *Kościół Polskokatolicki*⁸. W 1897 r. po odbyciu I Synodu Kościoła Polskokatolickiego dokonano wyboru biskupa, którym został ks. Antoni Kozłowski. Przyjął on sakrę biskupią w kościele starokatolickim w Bernie, tym samym uznając Deklarację

³ Tamże, s. 30.

⁴ Biskupi katolicycy w USA pod koniec XIX wieku powzięli uchwałę, na mocy której to oni imiennie stają się właścicielami kościołów, plebani, szkół, całego majątku kościelnego, a nie parafia. Administrowali całym majątkiem kościelnym jak prywatną własnością bez porozumienia z wiernymi, a nawet działając wbrew ich woli. Stało się to zarzewiem nieporozumień, waśni i procesów sądowych. - K. ADAMUS-DARCZEWSKA, dz. cyt., s. 36-37; I. RUSINOWA, *Ruchy niezależne w Kościele Katolickim*, w: *Biskup Franciszek Hodur (1856-1953) Życie – Dokonania – Znaczenie*, red. J. Jezierski, Olsztyn 2001, s. 20. Występujący w USA model tzw. *separacji czystej* traktuje Kościół jako korporację prawa prywatnego, posiadającą osobowość prawną, ale nie subsydiowaną ze strony państwa ze względu na rozdział Kościoła od państwa, w: J. KRUKOWSKI, *Kościół i państwo*, Lublin 2000, s. 43-48.

⁵ K. ADAMUS-DARCZEWSKA, dz. cyt., s. 35-39; W. WYSOCZAŃSKI, dz. cyt., s. 425.

⁶ K. ADAMUS-DARCZEWSKA, dz. cyt., s. 38.

⁷ W. WYSOCZAŃSKI, dz. cyt., s. 427.

⁸ Tamże, s. 428.

Utrechcką z 1889 r. i wchodząc wraz z reprezentowaną przez siebie wspólnotą do tzw. Unii Utrechckiej⁹. Papież Leon XIII ekskomunikował ks. Kozłowskiego 26 kwietnia 1898 r. Tymczasem założona przez niego wspólnota, na skutek wewnętrznych konfliktów, przestała faktycznie istnieć z chwilą jego śmierci w 1907 r., zaś wierni przyłączyli się do dwóch pozostałych wspólnot odłączonych od Kościoła Rzymskokatolickiego¹⁰.

Drugi niezależny ośrodek kościelny powstał w Buffalo w parafii św. Wojciecha z oddolnej inicjatywy wiernych niezadowolonych z decyzji gospodarczych swego proboszcza ks. Jana Picassa, który sprzeciwiał się budowie nowego kościoła. W 1895 r. część wiernych zorganizowała parafię niezależną, zakupiła plac i zbudowała kościół z zapleczem katechetycznym. Komitet parafialny obrał na swego przywódcę ks. Stefana Kamińskiego, który objął parafię w 1896 r.¹¹ Dwa lata później przez zgromadzenie przedstawicieli niezależnych parafii został wybrany biskupem i przyjął sakrę z rąk bp. Rene Vilatte'a. Tym samym został ekskomunikowany przez Stolicę Apostolską¹². Utworzony przez niego ośrodek kościelny nosił nazwę: *Kościół Polskokatolicki w Ameryce Północnej* bądź *Kościół Niezależny w Ameryce Północnej*. Nie odegrał on ważnej roli w ukonstytuowaniu się niezależnego ruchu, ani też nie stworzył programu religijno-społecznego. Po śmierci bp. Kamińskiego w 1911 r. pozostałe z tego niezależnego ośrodka parafie przyłączyły się do ośrodka w Scranton¹³.

Najpóźniej powstał niezależny ośrodek kościelny w Scranton w stanie Pensylwania. I tutaj spory na tle finansowym, spowodowane przez nieuczciwą gospodarność proboszcza ks. Ryszarda Austa, doprowadziły do buntu wiernych, którzy stworzyli komisję rewizyjną, mającą na celu zbadanie działalności finansowej proboszcza. Ks. Aust nie dopuścił do działania tej komisji. Parafianie wnieśli więc prośbę do biskupa Scranton o zmianę proboszcza, ale ich prośba nie została spełniona¹⁴. W efekcie czego doszło do buntu parafian. Bunt przy współudziale władz cywilnych został rozpędzony przez żandarmerię¹⁵. Parafianie przystąpili zatem do budowy nowego kościoła dla Polaków, uzyskując na to zgodę miejscowego biskupa. Jednakże biskup poproszony o poświęcenie fundamentów i wmurowanie kamienia węgielnego zaznaczył, że nie uczyni tego, jeśli parafianie nie

⁹ W. WYSOCZAŃSKI (dz. cyt., s. 428-429) wyjaśnia: „Unia Utrechcka, wspólnota Kościołów starokatolickich powołana 1889 w Utrechcie; skupia samodzielne Kościoły krajowe, przyjmujące wspólne podstawy wiary, porządek ustrojowy i liturgiczny; nie ma kompetencji jurysdykcyjnych; podstawę działalności Unii Utrechckiej stanowią 2 dokumenty: *Deklaracja utrechcka* (1889) oraz *Statut biskupów starokatolickich zjednoczonych w Unii Utrechckiej* (2001)”, w: <http://www.encyklopedia.pwn.pl/haslo.php?id=3991954>, (26.04.2013 r.).

¹⁰ K. ADAMUS-DARCZEWSKA, dz. cyt., s. 38; W. WYSOCZAŃSKI, dz. cyt., s. 429- 430.

¹¹ W. Wysoczański, dz. cyt., s. 430.

¹² Tamże, s. 431.

¹³ Tamże, s. 432.

¹⁴ K. ADAMUS-DARCZEWSKA, dz. cyt., s. 39.

¹⁵ W. WYSOCZAŃSKI, dz. cyt., s. 434.

przepiszą na niego własności kościoła¹⁶. Sytuacja ta spowodowała nowy zwrot w zachowaniu parafian. Za radą ks. Franciszka Hodura, proboszcza rzymskokatolickiej parafii w Naticoke, kontynuowali budowę kościoła – bez zgody władz kościelnych. Zgromadzenie parafialne 14 marca 1897 r. wybrało na proboszcza ks. Hodura, który porzuciwszy parafię w Naticoke, objął parafię pw. św. Stanisława w Scranton¹⁷. Następnie, 20 marca 1897 r. uchwalono tzw. ustawy parafii św. Stanisława w Scranton, które jasno porządkowały następujące kryteria: nazwę Kościoła, władzę duchową i władzę zarządzającą majątkiem¹⁸.

Tak więc data 20 marca 1897 r. jest uznawana za dzień założenia Kościoła¹⁹, który początkowo funkcjonował pod nazwą *Kościół Polskokatolicki w Scranton*²⁰. W 1898 r. delegacja Kościoła w Scranton skierowała do Stolicy Apostolskiej memoriał z postulatami, które nie uzyskały aprobaty Kościoła Rzymskokatolickiego, a tym samym spowodowały nałożenie ekskomuniki na ks. Hodura i wiernych jego parafii²¹. Rozwijająca się liczebnie grupa odłączonych wiernych, którą zasilali wierni z pozostałych niezależnych parafii nieprzynależących do żadnego z dwóch wcześniej wskazanych ośrodków, potrzebowała umocnienia swojej pozycji przez uzyskanie sakry biskupiej dla ks. Hodura. Nie było to łatwe, gdyż ośrodki w Chicago i w Buffalo zwalczały się i były wzajemnie zwaśnione²². Starokatolicy nie chcieli udzielić sakry ze względu na posiadanie już biskupa starokatolickiego w osobie ks. Kozłowskiego. Na prośbę udzielenia sakry nie odpowiedział też biskup Armeńskiego Narodowego Kościoła Apostolskiego w Ameryce²³.

Sytuacja ta spowodowała przekształcenie niezależnego ośrodka kościelnego w Scranton w autonomiczny Kościół, na mocy zorganizowanego w dniach 6-8 września 1904 r. Pierwszego Synodu w Scranton. Synod ten nie połączył ośrodków w Chicago i Buffalo, ale zjednoczył pozostałe niezależne parafie niepodlegające ich jurysdykcji. Na Synodzie tym m.in. całkowicie zerwano więź z Kościołem Rzymskokatolickim, odrzucono prymat i nieomylność papieską oraz dokonano wyboru biskupa, którym został ks. Franciszek Hodur²⁴. Sakrę otrzymał jednak dopiero w 1907 r., po śmierci bp. Kozłowskiego, z rąk biskupów starokatolickich

¹⁶ Tamże, s. 434.

¹⁷ Tamże, s. 434- 435.

¹⁸ Tamże, s. 435- 436.

¹⁹ K. ADAMUS-DARCZEWSKA, dz. cyt., s. 40.

²⁰ W. WYSOCZAŃSKI, dz. cyt., s. 436.

²¹ Tamże, s. 436- 438. 15 lutego 1992 r. w katedrze Polskiego Narodowego Katolickiego Kościoła w Scranton (USA) w czasie specjalnego nabożeństwa odwołano ekskomunikę rzuconą przez papieża Leona XIII w 1898 r. na ks. Franciszka Hodura. W nabożeństwie wziął udział ówczesny Przewodniczący Rady do spraw jedności chrześcijan kardynał Edward Cassidy; w: http://www.katolicki.boo.pl/viewpage.php?page_id=1, (14.04.2011 r.).

²² J. ZIELONKO, *Narodowe bagno*, Newark 1925, s. 57; cyt. za: K. ADAMUS – DARCZEWSKA, dz. cyt., 39.

²³ W. WYSOCZAŃSKI, dz. cyt., s. 439.

²⁴ Tamże, s. 439- 440.

w Utrechcie, wchodząc tym samym do Unii Utrechckiej²⁵. Kolejny Synod w 1909 r. nadał nową nazwę Kościołowi scrantońskiemu, która odtąd brzmiała: *Polski Narodowy Kościół Katolicki (PNKK)*²⁶. Natomiast Piąty Synod Polskiego Narodowego Kościoła Katolickiego z 1924 r. dokonał kolejnych zmian administracyjnych o charakterze misyjnym, erygując m.in. diecezję w Polsce z siedzibą w Krakowie²⁷.

2. Zarys historii Polskiego Narodowego Kościoła Katolickiego w Polsce

Zamysł utworzenia Polskiego Narodowego Kościoła Katolickiego na ziemiach polskich towarzyszył pierwszemu biskupowi Franciszkowi Hodurowi jeszcze przed tym, kiedy został biskupem. Miał na uwadze przetrwanie Kościoła w przyszłości, dlatego to zwracając się z prośbą do biskupów starokatolickich o udzielenie mu sakry, pisał: „Z uwagi na to, że chcemy nasz Kościół zachować także w przyszłości i idee nasze szerzyć nie tylko tu, w Ameryce, ale także w Naszym Starym Kraju, dlatego pragniemy mieć biskupów z sukcesją apostołską, którzy mogliby kształcić księży i nauczycieli dla nieszczęśliwego ludu; stąd też zwracamy się do was z prośbą o radę i pomoc w tym względzie”²⁸.

Już w grudniu 1919 r. w celach misyjnych przyjechał do Polski ks. Bronisław Krupski. W maju 1920 r. stworzył on ośrodek w Krakowie, z którego rozpoczął propagowanie idei Polskiego Narodowego Kościoła Katolickiego na całą Polskę przede wszystkim przez rozdawanie biednym darów zebranych w Ameryce²⁹. Ze względu na to, że władze polskie nie pozwoliły na zalegalizowanie nowego wyznania i zabroniły mu wszelkich działań zmierzających do stworzenia Kościoła Narodowego, po czternastu miesiącach jego intensywnych działań nie doszło do powstania żadnej tego typu legalnej placówki kościelnej³⁰.

W lipcu 1920 r. przybył do Polski sam bp Franciszek Hodur, aby zapoznać się z możliwościami zaszczepienia idei Kościoła Narodowego w Polsce³¹. Wizyta ta utwierdziła go w przekonaniu, że w Polsce powstanie Kościół Narodowy³². Po powrocie ks. B. Krupskiego do Stanów Zjednoczonych dalszą działalnością misyjną, a przede wszystkim zabieganiem o państwową legalizację Kościoła

²⁵ Tamże, s. 444. „W 2003 roku PNKK opuścił Unię na znak protestu przeciwko dopuszczeniu kobiet do służby kapłańskiej oraz tolerancji dla związków homoseksualnych”, w: <http://www.polskikatolik.com/prasa3.html>, (14.04.2011 r.).

²⁶ W. WYSOCZAŃSKI, dz. cyt., s. 436.

²⁷ Tamże, s. 445.

²⁸ Raport sporządzony dla abp. Gula na podstawie pisma ks. F. Hodura do bpa Herzoga, Aartsbis-schoppelijck Archief Utrecht (AAU), 14/9, k. 323; cyt. za: W. WYSOCZAŃSKI, dz. cyt., s. 447-448.

²⁹ K. ADAMUS-DARZEWSKA, dz. cyt., s. 61.

³⁰ W. WYSOCZAŃSKI, dz. cyt., s. 449.

³¹ E. WARCHOŁ, *Polski Narodowy Kościół Katolicki w Polsce (1922-1952)*, Radom 1995, s. 36.

³² F. HODUR, *Po drodze życia*, Scranton 1998, s. 227.

Narodowego w Polsce zajął się ks. Antoni Ptaszek, który przy poparciu kilku posłów wniósł do Ministerstwa Religii i Oświecenia Publicznego podanie o uznanie Polskiego Narodowego Kościoła Katolickiego³³. Wszystkie wnoszone prośby do ówczesnych władz II Rzeczypospolitej nie zostały pozytywnie rozpatrzone, aż do wybuchu II wojny światowej³⁴.

Jednak działalność misyjna i propagatorska na polskiej ziemi i wśród polskiego ludu silnie związanej z Kościołem Rzymskokatolickim nie ustawała. Misja w Polsce została następnie powierzona ks. Franciszkowi Bończakowi, który w 1924 r. w Scranton przyjął sakrę biskupią. W 1927 r. powrócił do Stanów Zjednoczonych³⁵. W tym czasie Kościołem kierował trzyosobowy Zarząd, który m.in.: doprowadził do zwołania I Synodu Polskiego Narodowego Kościoła w Polsce (1928 r.), uchwalił Konstytucję, powołał Sąd Kościelny i Komisję Rewizyjną³⁶. Na czele Kościoła stanął ks. Władysław Faron³⁷, który w 1930 r. otrzymał sakrę biskupią. Jednak już w 1931 r. na tzw. zjeździe krakowskim, ze względu na swoją autorytarność i próbę osobistego kierowania Kościołem, został zawieszony w czynnościach biskupich³⁸. Po opuszczeniu Polskiego Narodowego Kościoła Katolickiego zorganizował własną wspólnotę kościelną pod nazwą *Polski Kościół Starokatolicki*³⁹. Skutki tego rozłamu na długi czas, bo aż do 1948 r.⁴⁰ osłabiły wspólnotę Kościoła, która – jak to już było wyżej wspomniane – wciąż nie posiadała legalizacji prawnej ze strony państwa polskiego. Od listopada 1931 r. Kościołem kierował delegat bp. Leona Grochowskiego, ks. Józef Padewski⁴¹. W 1933 r. został on powołany na administratora Polskiego Narodowego Kościoła Katolickiego w Polsce i kierował nim aż do 1951 r., kiedy to zmarł na skutek maltretowania przez ówczesny Urząd Bezpieczeństwa⁴².

Po drugiej wojnie światowej władze PRL niechętnie patrzyły na legalizację Polskiego Narodowego Kościoła Katolickiego w Polsce ze względu na to, że na jego czele stał obywatel USA. Przy tym bp Padewski również był obywatelem

³³ K. Adamus-Darczewska, dz. cyt., s. 61; T. R. MAJEWSKI, *Biskup Franciszek Hodur i jego dzieło*, Warszawa 1986, s. 144.

³⁴ W. WYSOCZAŃSKI, dz. cyt., s. 451.

³⁵ Tamże, s. 452.

³⁶ Tamże.

³⁷ 27 lutego 1948 r. na Jasnej Górze bp Władysław Faron został oficjalnie przyjęty do Kościoła Rzymskokatolickiego po odprawieniu rekolekcji. Aktu tego dokonał bp Teodor Kubina. Ksiądz Faron pracował później ofiarnie jako proboszcz w parafiach na Pomorzu Zachodnim. Zmarł w 1965 r. *Zob. adonai.pl/swieci/drukuj.php?id=177* (14.04.2011), a także: „Wiadomości Diecezjalne” 18 (1948) nr 3, s. 94-95.

³⁸ E. WARCHOŁ, *Biskup Franciszek Hodur a rozłam w PNKK*, w: *Biskup Franciszek Hodur (1866-1953). Życie – Dokonania – Znaczenie*, red. J. Jezierski, Olsztyn 2001, s. 135-141.

³⁹ T. PIĄTEK, J. PIĄTEK, *Religie Świata – Starokatolicyzm*, Warszawa 1987, s. 121.

⁴⁰ E. WARCHOŁ, *Polski Narodowy Kościół*, s. 42.

⁴¹ W. WYSOCZAŃSKI, dz. cyt., s. 452-453.

⁴² Tamże, s. 455.

USA⁴³. Jednakże 1 lutego 1946 r. Ministerstwo Administracji Publicznej na podstawie art. 116 Konstytucji z 17 marca 1921 r. oficjalnie zalegalizowało Polski Narodowy Kościół Katolicki w Polsce⁴⁴.

Władze PRL dążyły jednak do podporządkowania sobie tego Kościoła, skutkiem czego bp Padewski został skazany w 1951 r. na karę śmierci. Bezpośrednią przyczyną takiego wyroku był zarzut o złamaniu dekretu prezydenta z 26 kwietnia 1936 r. RP o obrocie pieniężnym z zagranicą i krajowymi środkami płatniczymi⁴⁵. Biskupa Padewskiego zmuszono do zrzeczenia się obywatelstwa amerykańskiego i podpisania tzw. lojalki wobec władz PRL⁴⁶. Jednak nie uczynił tego i zmarł na skutek znęcania się nad nim w czasie przesłuchań.

Urząd do spraw Wyznań 22 stycznia 1951 r. powołał sześciuosobowe Tymczasowe Kolegium Rządzące Polskim Narodowym Kościołem Katolickim (przekształcone później w Radę Kościoła). Pod naciskiem władzy totalitarnej w czasie sesji Rady Kościoła w dniu 11 września 1951 r. dokonano zmiany nazwy Kościoła, który odtąd nosi nazwę – *Kościół Polskokatolicki*⁴⁷.

Władze komunistyczne rozpoczęły etap silnego komunizowania struktur Kościoła Polskokatolickiego. Eliminowano księży, którzy nie akceptowali tego, co zaszło, i nie gwarantowali dyspozycyjności wobec władz. Cytując za K. Białeckim: „Władze planowały wykorzystać do swych celów m.in. Kościoły mniejszościowe, w tym Kościół narodowy. Był on szczególnie użytecznym sojusznikiem, ponieważ nawet bez sugestii rządzących prezentował stanowisko jednoznacznie antyrzymskokatolickie i jednocześnie przychylnie nowym władzom Polski. Udowadniał więc niejako tezę, że można być dobrym katolikiem i popierać nowe władze Polski. Niektórzy duchowni «narodowi» liczyli ponadto, że w dłuższej perspektywie ich wyznanie, broniące – jak mniemali – narodowych interesów polskich katolików, może zastąpić Kościół rzymskokatolicki, skompromitowany – ich zdaniem – w oczach wiernych prowadzeniem antypolskiej polityki. Nie trzeba dodawać, że był to pogląd głęboko naiwny. Władze, nie wiążąc z «narodowcami» aż tak wielkich nadziei, podjęły jednak szereg przychylnych im kroków. Należy do nich zaliczyć: prawne uznanie w lutym 1946 r., liczne zgody na przejmowanie świątyń poewangelickich, wspieranie planów unifikacyjnych z innymi wyznaniami starokatolickimi, wypłaty zapomóg dla niektórych kapłanów itd. Jednak już wtedy pewne niezadowolenie władz budziły: zależność struktur Kościoła w Polsce od centrali w USA, brak reakcji na sugestie urzędników Ministerstwa Administracji Publicznej dotyczące przeniesienia siedziby

⁴³ http://www.katolicki.boo.pl/vievpage.php?page_id=1, (14.04.2011 r.).

⁴⁴ W. WYSOCZAŃSKI, dz. cyt., s. 454.

⁴⁵ K. BIAŁECKI, *Lepsi katolicy?*, w: <http://www.niniwa2.cba.pl/sb-kosciol-polskokatolicki.htm>, (14.04.2011 r.).

⁴⁶ http://www.katolicki.boo.pl/vievpage.php?page_id=1, (14.04.2011 r.).

⁴⁷ W. WYSOCZAŃSKI, dz. cyt., s. 455.

biskupa misyjnego z Krakowa do Warszawy, wewnętrzne spory oraz niejasna przeszłość niektórych kapłanów⁷⁴⁸.

W 1952 r. odbył się II Ogólnopolski Zjazd Duchowieństwa tego Kościoła. W jego trakcie uchwalono m.in.: prawo kanoniczne i aneks, tzn. przepisy dotyczące zarządu całym Kościołem, określono kadencję Władz Naczelnych Kościoła, wybrano Plenum Rady Kościoła, wybrano dwóch biskupów przedstawionych przez Plenum Rady Kościoła: ks. Juliana Pękałę i ks. Eugeniusza Kriegelewicz. Nowo wybranych biskupów konsekrowano 11 grudnia 1952 r.⁴⁹.

Władze Kościoła Polskokatolickiego w 1956 r. nawiązały kontakt z Polskim Narodowym Kościołem Katolickim w USA, mając na uwadze odnowienie zerwanej jedności, sprzeciwiły się temu jednak władze PRL⁵⁰. Na IV Synodzie Kościoła Polskokatolickiego odbytym w 1959 r. w Warszawie wybrano nowego biskupa ordynariusza dla całego Kościoła, którym został ks. Maksymilian Rode. Potwierdzono również duchową i moralną jedność Kościoła Polskokatolickiego z Polskim Narodowym Kościołem Katolickim w USA i Kanadzie, przy jednoczesnej niezależności w aspekcie władzy i zarządzania. Biskup Rode w 1961 r. za zgodą Rady Kościoła i władz państwowych dokonał podziału administracyjnego Kościoła na diecezje i dekanaty. Erygowano wówczas archidiecezję warszawską, diecezje wrocławską i krakowską (z czasem przekształconą w krakowsko-częstochowską)⁵¹.

W 1965 r. bp Rode przy współudziale władz PRL został usunięty ze stanowiska⁵². Kolejnym biskupem ordynariuszem dla całego Kościoła został wybrany w 1966 r. ks. Tadeusz Majewski, który na VI Synodzie Ogólnopolskim został ustanowiony zwierzchnikiem Kościoła. Wypełniał swoje funkcję do 1994 r. Nowym zwierzchnikiem Kościoła Polskokatolickiego został wybrany bp Wiktor Wysoczański, dotychczasowy koadiutor diecezji warszawskiej⁵³. W 1995 r. doszło do rozłamu w Kościele Polskokatolickim i wznowienia misji Polskiego Narodowego Kościoła Katolickiego w Polsce⁵⁴.

Kościół Polskokatolicki w nowej rzeczywistości ustrojowej po 1989 r. dalej realizuje swoją misję. Nieliczna, ok. 22-tysięczna wspólnota, pośród rozproszonych parafii, skupia swoich wyznawców w trzech diecezjach: warszawskiej, krakowsko-częstochowskiej i wrocławskiej. Jako Kościół o ustroju synodalno-episkopalnym wypełnia swoją misję w oparciu o założenia doktrynalno-prawne zawarte w Prawie Wewnętrznym Kościoła Polskokatolickiego.

⁴⁸ K. BIAŁECKI, *Lepsi katolicy?*, w: <http://www.niniwa2.cba.pl/sb-kosciol-polskokatolicki.htm>, (14.04.2011 r.).

⁴⁹ E. WARCHOŁ, *Polski Narodowy Kościół*, s. 96-97.

⁵⁰ K. BIAŁECKI, *Kościół Narodowy w Polsce w latach 1944-1965*, Poznań 2003, s. 74.

⁵¹ W. WYSOCZAŃSKI, dz. cyt., s. 456.

⁵² K. BIAŁECKI, *Lepsi katolicy?*, w: <http://www.niniwa2.cba.pl/sb-kosciol-polskokatolicki.htm>, (14.04.2011 r.).

⁵³ W. WYSOCZAŃSKI, dz. cyt., s. 457; także w: <http://pnkk.pl/nasza-historia.html>, (14.04.2011 r.).

⁵⁴ <http://pnkk.pl/nasza-historia.html>, (14.04.2011 r.).

Zakończenie

Celem niniejszego artykułu było ukazanie zarysu historii Polskiego Narodowego Kościoła Katolickiego w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej. Wskazano również etapy i przyczyny odłączania się poszczególnych wspólnot Kościoła Polskokatolickiego spod zwierzchności Biskupa Rzymu, aż do powstania trwałego ośrodka pod przewodnictwem bp. Franciszka Hodura w Scranton. Z przedstawionych pokrótce dziejów można dowiedzieć się o misyjnej działalności tego Kościoła na ziemiach polskich, które w okresie II Rzeczypospolitej nie przyniosły pożądaných rezultatów. Pominąwszy zaawansowane analizowanie zawłości historyczno-ideologicznych zaistniałych po drugiej wojnie światowej w Polsce, ukazano genezę powstania Kościoła Polskokatolickiego i jego rolę w komunistycznych realiach ówczesnej Polski.

The Historical Outline of the Polish Catholic Church Foundation against the Polish National Catholic Church

SUMMARY

The article outlines the creation of the Polish National Catholic Church in the United States of America. It summarises the stages of gradual disconnection of Roman-Catholic communities from papal jurisdiction. Of the above-mentioned, three centres marked their presence the most on US soil; these were: Chicago, Buffalo and Scranton, where the largest and strongest community exists up to this moment. The article describes the ways in which the National Polish Catholic Church ideas were implemented on Polish soil during the inter-war period and during and after World War 2. Finally, it abbreviates and outlines the way in which Polish National Catholic Church was transformed, by the communist government, into a Polish-Catholic Church and its functioning in People's Republic of Poland and until now.